

Функцыянальна-семантычнае поле эматыўнасці ў сучаснай беларускай мове

А. В. Доўгаль

Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт ім. А. А. Куляшова

Эмацыянальнасць — гэта псіхічная рыса чалавека, яго здольнасць рэагаваць на рэчаіснасць у выглядзе непасрэдных перажыванняў: эмоцый і пачуццяў. Эмацыянальнасць праяўляецца праз змены нейрафізіялагічнага стану чалавека, жэсты, міміку, знешні выгляд, паводзіны чалавека, а таксама праз маўленне. Вербальныя сродкі выражэння эмоцый прадстаўлены на розных моўных узроўнях (лексічным, словаўтваральным, марфалагічным, сінтаксічным), утвараючы ўзаемазвязанае адзінства — катэгорыю эматыўнасці. Відавочна, паняцце эмацыянальнасці шырэйшае за паняцце эматыўнасці: эматыўнасць — адзін з аспектаў эмацыянальнасці.

Эматыўнасць у якасці катэгорыі правамерна разглядаць вузка, а менавіта на ўзроўні моўных і маўленчых сродкаў выражэння эмоцый, не адносячы сюды сродкі называння і апісання эмоцый і пачуццяў.

Сукупнасць рознаўзроўневых моўных адзінак, якія выконваюць эматыўную функцыю, называецца функцыянальна-семантычнай катэгорыяй эматыўнасці. Эматыўныя адзінкі структуруюцца ў адпаведнае функцыянальна-семантычнае поле. Функцыянальна-семантычнае поле эматыўнасці з'яўляецца неапісаным фрагментам семантычнай прасторы беларускай мовы, чым абумоўлена актуальнасць нашага даследавання.

Лексічныя сродкі выражэння эмоцый у сучаснай беларускай мове. Эматыўная лексіка (эматывы), якая выкарыстоўваецца носьбітамі мовы для выражэння эмоцый, выконвае эматыўную функцыю, досыць неаднародная, што абумоўлена характарам эматыўнай семантыкі. У гэту групу ўключаюцца афектывы, канататывы і кантэкстуальныя эматывы. Афектывы — гэта словы, якім уласціва эматыўнае значэнне (выклічнікі, лаянкавая лексіка). Канататывы — гэта словы, якім уласціва эматыўнае сузначэнне — сема (словы з памяншальна-ласкавымі суфіксамі, словы з пераносным

значэннем). Да кантэкстуальных эматываў адносяцца словы, якія з'яўляюцца сродкамі выражэння эмоцый толькі ў пэўным кантэксце (сітуацыі).

Сінтаксічная сродкі выражэння эмоцый у сучаснай беларускай мове. Кожны з носбітаў мовы будзе свае выказванні паводле прынятых узораў, выбар якіх абумоўлены камунікатыўнай устаноўкай моўцы, таму для выражэння сваіх эмоцый у той ці іншай сітуацыі зносінаў чалавек абірае найбольш прыдатную для гэтага сінтаксічную форму. Выбар патрэбнай сінтаксічнай канструкцыі — гэта, з аднаго боку, «выбар паміж эмацыянальна нейтральным і эмацыянальна маркіраваным сказам-выказаннем», а з другога боку, «выбар мадэлі пабудовы такога эматыўнага выказвання, якое здольнае вызраціць адпаведныя эмацыянальныя адносіны моўцы з улікам канкрэтнага прадмета маўлення» [1].

Пад эматыўнымі выказваннямі разумеюцца такія маўленчыя адзінкі, якія ўжываюцца моўцамі для выражэння сваіх эмоцый, пачуццяў, перажыванняў (выконваюць эматыўную функцыю).

Паводле структуры эматыўныя выказванні падзяляюцца:

- на выказванні са спецыялізаванымі маркёрамі эматыўнасці (часціцамі);
- выказванні, пабудаваныя па пэўных сінтаксічных мадэлях (схемах).

Функцыянальна-семантычнае поле эматыўнасці ў сучаснай беларускай мове. Функцыянальна-семантычнаму полю эматыўнасці сучаснай беларускай мовы ўласцівы ўсе полевыя прыметы: аднолькавая функцыя кампанентаў, цэнтра-перыферыйнае размяшчэнне складнікаў, зоны перакрывавання з іншымі палямі. Структура поля наступная: ядро поля ўтвараюць выклічнікі, якія выконваюць строга эматыўную функцыю, паколькі з'яўляюцца моўнымі знакамі для выражэння эмоцый; у прыдзернай цэнтральнай зоне размяшчаюцца эматыўныя выказванні з маркёрамі эматыўнасці (часціцамі) і выказванні, пабудаваныя па адпаведных сінтаксічных мадэлях (лексічнымі складнікамі і першых, і другіх могуць быць эматывы); перыферыю фарміруюць эмацыянальна афарбаваныя выказванні: да блізкай перыферыі належаць эмацыянальна афарбаваныя выказванні з эматыўнай лексікай, якая з'яўляецца лексіка-граматычным паказчыкам эматыўнага сузначэння; далёкую перыферыю займаюць выказванні, эмацыянальная афарбоўка якіх ствараецца толькі інтанацыяй. Сама ж інтанацыя пранізвае ўсе ўзроўні поля — ад цэнтра да перыферыі, бо прысутнічае ў любым выказванні незалежна ад яго структуры і лексіка-граматычнага напаўнення. Перыферыйныя зоны абумоўліваюць адкрытасць полевай прасторы і забяспечваюць перакрываванні з іншымі функцыянальна-семантычнымі палямі, таму што эмацыянальна афарбаваныя выказванні сумяшчаюць некалькі камунікатыўных мэт (паведамленне, пажаданне, пабуджэнне, пытанне плюс выражэнне эмоцый). Занальныя межы поля размытыя і дакладна неакрэсленыя.

Літаратура:

1. Пиотровская Л. А. Эмотивные высказывания в современном русском языке: учеб. пособие / Л. А. Пиотровская. — СПб.: Образование, 1993.